

Leerdoelen voor rijbewijsbezitters 25-60 jaar

Permanente Verkeerseducatie 2.0

CROW-KpVV

Het KpVV-programma ontwikkelt, verspreidt en borgt collectieve kennis op het gebied van mobiliteit. Het gaat om kennis die ondersteunt bij de beleidsontwikkeling en -uitvoering bij decentrale overheden en andere organisaties.

CROW maakt praktische kennis direct toepasbaar

Kennisplatform CROW is de drijvende kracht achter een veilige, duurzame en toegankelijke fysieke leefomgeving in Nederland. We ontwikkelen en delen collectieve kennis over infrastructuur, openbare ruimte en mobiliteit; voor én met de sector. Onze richtlijnen, tools, opleidingen, netwerken en publicaties zorgen dat kennis actueel, gestandaardiseerd én direct toepasbaar is in de praktijk. Zo versnellen we innovatie, verbinden we partijen en maken we het verschil voor huidige en toekomstige generaties.

Werken aan praktische oplossingen die bijdragen aan maatschappelijke opgaven is voor ons vanzelfsprekend. Dat doen we met ruim 130 professionals in Ede (hoofdkantoor) en Utrecht. CROW is een onafhankelijke kennisorganisatie zonder winstoogmerk.

December 2025

CROW en degenen die aan deze publicatie hebben meegewerkt, hebben de hierin opgenomen gegevens zorgvuldig verzameld naar de laatste stand van wetenschap en techniek. Desondanks kunnen er onjuistheden in deze publicatie voorkomen. Gebruikers aanvaarden het risico daarvan. CROW sluit, mede ten behoeve van degenen die aan deze publicatie hebben meegewerkt, iedere aansprakelijkheid uit voor schade die mocht voortvloeien uit het gebruik van de gegevens.

De inhoud van deze publicatie valt onder bescherming van de auteurswet.
De auteursrechten berusten bij CROW.

Woord vooraf

Dit Leerdoelendocument Permanente Verkeerseducatie 2.0 voor rijbewijsbezitters (25-60 jaar) is een update en doorontwikkeling van het in 2004 opgestelde leerdoelendocument. Deze nieuwe versie is ontwikkeld in het kader van de activiteiten voor de Toolkit Verkeerseducatie door CROW in samenwerking met Haskoning.

Inhoud

Woord vooraf 3

Inleiding 5

Achtergrond 6

Doelgroepen Permanente Verkeerseducatie 6

PVE-leerdoelen 6

PVE-leerdoelen 2.0 6

Methodiek leerdoelen 2.0 7

Matrixmodel 7

Niveaus van veilig handelen 8

Vaardigheden verkeersdeelname 8

Gebruik van de leerdoelenmatrix in de praktijk 9

Leerdoelen voor rijbewijsbezitters 25-60 jaar 10

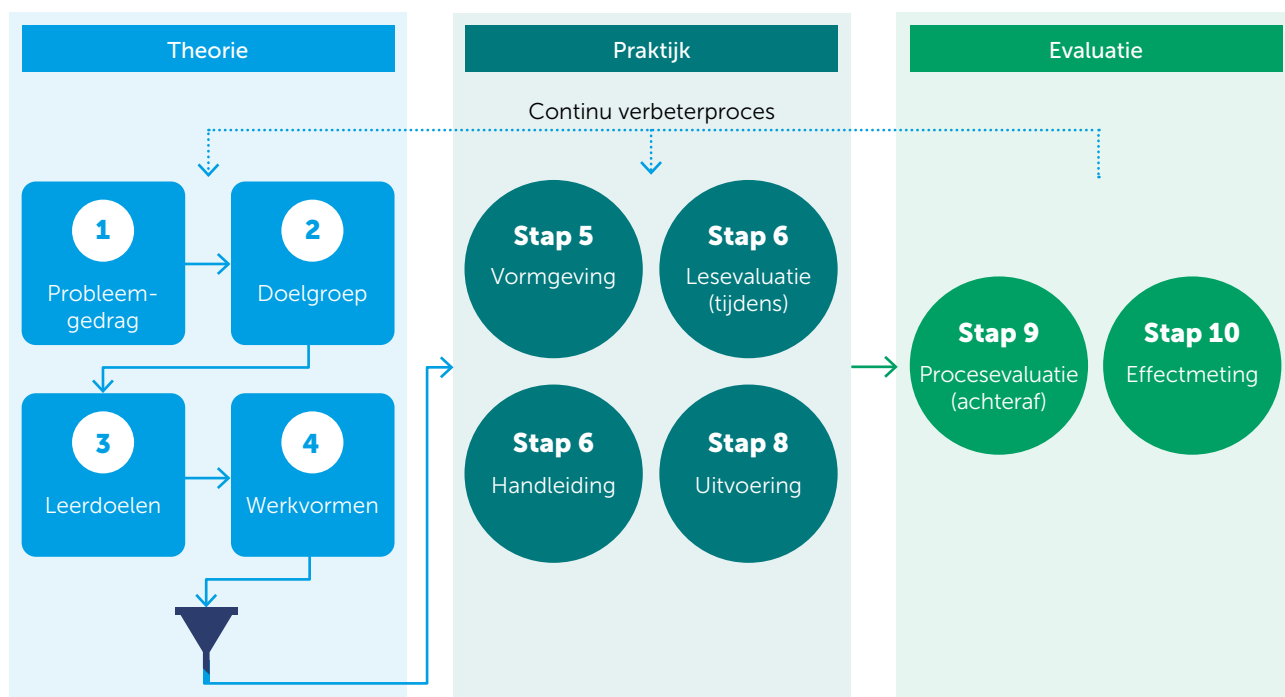
Context van het verkeersgedrag van rijbewijsbezitters 10

Uitwerking leerdoelen rijbewijsbezitters 13

Inleiding

In dit document staan de leerdoelen voor de verschillende doelgroepen binnen de Permanente Verkeerseducatie (PVE). Leerdoelen spelen een belangrijke rol bij het ontwikkelen van verkeerseducatieve programma's. Helder beschreven leerdoelen maken duidelijk wat een programma bij de doelgroep wil veranderen. De kenmerken van goed beschreven leerdoelen zijn onderdeel van stap 3 van de Checklist verkeerseducatie (Checklist verkeerseducatie, 10 stappen, substappen, toelichting en voorbeelden; zie Figuur 1). Inhoudelijk hangen de leerdoelen af van het te beïnvloeden probleemgedrag (stap 1) en van de doelgroep (stap 2). Stap 3 is een cruciale stap. Als hier de verkeerde doelen worden gesteld of als de doelen onvoldoende helder zijn geformuleerd, zullen de vervolgstappen niet goed worden gezet en zullen er verkeerde accenten worden gelegd.

In deze toelichting staan we kort stil bij de achtergrond van het leerdoelendocument en de aanleiding voor de actualisatie. Vervolgens gaan we in op de gebruikte methodiek. Daarna volgt een introductie van de doelgroep 25-60 jaar, en als laatste de leerdoelen zelf.

Figuur 1. De 10 stappen van de checklist verkeerseducatie

Achtergrond

Doelgroepen Permanente Verkeerseducatie

Vanuit de behoefte aan meer structuur en coördinatie van activiteiten op het gebied van verkeerseducatie is rond de eeuwwisseling de aanpak ontstaan, die inmiddels bekend staat als Permanente Verkeerseducatie (PVE). Om te beginnen zijn PVE-doelgroepen benoemd en vervolgens is per doelgroep in kaart gebracht wat minimaal noodzakelijk is om zinvolle verkeerseducatieve activiteiten te ontwikkelen. Dit heeft in 2002 geleid tot een rapport met uitgangspunten voor het beleid ten aanzien van PVE: Naar een succesvolle invoering van permanente verkeerseducatie.

Binnen PVE worden zes doelgroepen onderscheiden. Deze indeling in doelgroepen is gebaseerd op een combinatie van leeftijd en vervoermodaliteit. Het gaat om de volgende zes groepen:

- 0 tot 4 jaar
- 4 tot 12 jaar
- 12 tot 16 jaar
- beginnende bestuurders (16 tot circa 25 jaar)
- rijbewijsbestuurders (circa 25 tot circa 60 jaar)
- ouderen vanaf circa 60 jaar.

PVE-leerdoelen

In 2004 heeft Royal HaskoningDHV, in opdracht van de toenmalige Adviesdienst Verkeer en Vervoer, de algemene uitgangspunten uitgewerkt tot concrete leerdoelen voor elke doelgroep. Dit Leerdoelendocument Permanente Verkeerseducatie (PVE) is sindsdien een belangrijke inspiratiebron geweest bij de ontwikkeling van verkeerseducatieve interventies én een belangrijke norm bij de beoordeling ervan.

PVE-leerdoelen 2.0

Door de jaren heen is de visie op wat per doelgroep de benodigde kennis, vaardigheid en attitude zijn om veilig en verantwoord aan het verkeer deel te nemen veranderd. Bovendien was het 'oude' leerdoelendocument door de omvang en het detailniveau niet voor iedereen gemakkelijk in het gebruik. Dit leerdoelendocument 2.0 heeft tot doel daar verandering in te brengen. In deze nieuwe versie worden de leerdoelen op een meer toegankelijke wijze gepresenteerd. Daarnaast zijn de leerdoelen inhoudelijk geactualiseerd op basis van de nieuwste inzichten.

Twee belangrijke hoofdfuncties van het leerdoelendocument blijven overeind staan:

- Het helpt producenten van verkeerseducatie bij ontwikkelen van programma's.
- Het biedt een toetsingskader om te beoordelen in hoeverre programma's aandacht besteden aan de relevante leerdoelen.

De PVE-leerdoelen zijn ambitieus geformuleerd: het gaat om doelen die idealiter per hoofddoelgroep bereikt zouden moeten worden. Of doelen gehaald kunnen worden is onder meer afhankelijk van de tijd die voor verkeerseducatie beschikbaar is en van de specifieke kenmerken van subdoelgroepen. Zo kunnen voor kinderen in het speciaal basis-onderwijs sommige leerdoelen niet of slechts ten dele haalbaar zijn.

De per doelgroep beschreven leerdoelen zijn niet door één partij of binnen één programma te behandelen. Permanente verkeerseducatie werkt het beste wanneer programma's onderling, tussen én binnen de verschillende doelgroepen, op elkaar zijn afgestemd. Daarmee ontstaan er doorgaande leerlijnen. De leerdoelen in dit document zijn zo opgesteld dat deze doorgaande lijn in verkeerseducatieve doelen over alle doelgroepen wordt bewaakt.

Methodiek leerdoelen 2.0

De PVE-leerdoelen beschrijven op hoofdlijnen de benodigde kennis, vaardigheden en attitude die nodig zijn om veilig aan het verkeer deel te nemen. Voor de leesbaarheid gebruiken we in het vervolg van dit document de term 'vaardigheden'¹, maar hiermee bedoelen we ook kennis en attitude.

Matrixmodel

Net als in het eerdere leerdoelendocument, vormt de matrix met 'Goals for Driver Education'² (GDE) de basis voor het uitwerken van de leerdoelen. Deze GDE-matrix wordt al jaren met succes gebruikt voor bepalen van de inhoud van rijopleidingen en -examens. De matrix bestaat uit

verschillende niveaus van veilig handelen en vaardigheden, die samen het uiteindelijke verkeersgedrag van mensen bepalen (Tabel 1). Op basis van recente inzichten uit de wetenschap zijn de vaardigheden ten opzichte van de oorspronkelijke GDE-matrix (en de matrix uit het eerdere leerdoelendocument) enigszins aangepast en uitgebreid. Daarmee komt er meer aandacht voor hogere-ordevaardigheden in het verkeer. In Tabel 1 is de geactualiseerde matrix voor de leerdoelen 2.0 weergegeven. Door de niveaus van veilig handelen en vaardigheden in de matrix te combineren, ontstaan er in totaal zestien cellen. De betekenis van de niveaus en vaardigheden waaruit de matrix bestaat zijn hieronder beschreven.

Tabel 1. Matrixmodel leerdoelen 2.0

Niveaus van veilig handelen	Vaardigheden (inclusief benodigde kennisbasis en gewenste attitude)			
	1 Basisvaardigheden	2 Cognitieve vaardigheden: inzicht in en beheersing van risicoverhogende factoren	3 Kalibratie-vaardigheden: zelfevaluatie, kalibratie en motivatie	4 Sociaal-affectieve vaardigheden
	<i>Basisvaardigheden om aan het verkeer deel te nemen</i>	<i>Herkennen van en omgaan met risicovolle verkeerssituaties</i>	<i>Situaties in het verkeer zo aanpakken dat je ze veilig en verantwoord aankunt</i>	<i>Kunnen inleven in situaties en gevoelens van andere weggebruikers.</i>
IV Algemeen	Invloed van persoonlijke kenmerken, factoren en omstandigheden op basisvaardigheden.	Invloed van persoonlijke kenmerken, factoren en omstandigheden op herkennen en omgaan met risicovolle situaties.	Invloed van persoonlijke kenmerken, factoren en omstandigheden op keuze van situaties zodat die passen bij je eigen vaardigheid.	Invloed van persoonlijke kenmerken, factoren en omstandigheden op de inleving in situaties, gevoelens en belangen van andere weggebruikers.
III Strategisch	Gevolgen voor de uitvoering van basisvaardigheden van keuzes die je maakt voordat je het verkeer ingaat.	Gevolgen voor het herkennen en omgaan met risicovolle situaties van keuzes die je maakt voordat je het verkeer ingaat.	Gevolgen voor het aangaan van situaties die wel of niet passen bij je eigen vaardigheid van keuzes die je maakt voordat je het verkeer ingaat.	Gevolgen voor andere weggebruikers van keuzes die je maakt voordat je het verkeer ingaat.
II Tactisch	Kennis, inzicht en vaardigheden om situaties in het verkeer veilig op te lossen: wat zijn de regels en afspraken en hoe pas ik ze veilig toe?	Kennis, inzicht en vaardigheden om risico's in het verkeer tijdig te herkennen en te vermijden of te voorkomen dat er onveilige situaties ontstaan.	Weten welke situaties in het verkeer je wel en niet aankunt en je gedrag zo kiezen dat situaties voor jou beheersbaar zijn en veilig opgelost kunnen worden.	Weten wat de gevolgen voor andere weggebruikers kunnen zijn als je situaties in het verkeer niet volgens afspraken oplost en onveilige keuzes maakt.
I Operationeel	Technische beheersing van het vervoermiddel.	Weten welke risico's je loopt als de technische beheersing onvoldoende is en weten wat je moet doen om deze risico's te voorkomen.	Weten hoe goed je het vervoermiddel technisch beheerst en situaties zo kiezen dat je ze, technisch gezien, aankunt.	Weten wat de gevolgen kunnen zijn voor andere weggebruikers als de technische beheersing onvoldoende is.

Niveaus van veilig handelen

Verkeersgedrag ontstaat door invloed van verschillende factoren, zowel persoonlijk als in de omgeving. Deze factoren zijn in de rijen van de matrix opgenomen als de vier niveaus van veilig handelen. Van boven naar beneden gaat het om:

IV. Algemeen niveau: leeftaken en verplaatsen

Op het taakniveau van 'leef taken en verplaatsen' gaat het om persoonlijkheidskenmerken, opvattingen, waarden, ambities en de leefstijl die de verkeersdeelname kunnen beïnvloeden.

III Strategisch niveau: plannen en navigeren

Bij het niveau, 'plannen en navigeren' gaat het om strategische taken: kiezen en voorbereiden van de route, de keuze van het vervoermiddel (auto, ov, fiets, meerijden, etc.). Vooraf nadenken over de situaties waarin je als verkeersdeelnemer kunt belanden en daar je plan op trekken, is een cruciale vaardigheid voor veilige en vlotte deelname in die situaties zelf. Zo kan op dagen met sneeuw en mist een keuze om te gaan rijden tot lastige en gevaarlijke situaties leiden die moeilijk te beheersen zijn.

II Tactisch niveau: oplossen van verkeerssituaties

Dit niveau van veilig handelen gaat over het feitelijk deelnemen aan het verkeer en 'oplossen van verkeerssituaties'. Oftewel: het uitvoeren van verkeersopgaven in samenwerking met andere verkeersdeelnemers. Op dit niveau zijn waarnemings-, beslis-, en handelingsvaardigheden van belang. Minstens net zo belangrijk is het communiceren met en het inleven in andere weggebruikers. Samengevat, de sociale kant van verkeersdeelname.

I Operationeel niveau: bedienen en beheersen van het voertuig

Het operationele niveau van veilig handelen gaat over het bedienen en beheersen van het voertuig. Dit is een noodzakelijke voorwaarde voor een bekwaame taakuitvoering, maar alleen dit niveau beheersen is niet voldoende voor een veilige verkeersdeelname. Voertuigbediening en -beheersing moet vergaand geautomatiseerd zijn, het moet 'vanzelf gaan'.

Vaardigheden verkeersdeelname

Om veilig aan het verkeer te kunnen deelnemen, dienen mensen te beschikken over bepaalde vaardigheden (en de kennis en de houding die daarbij horen). In de kolommen van de matrix zijn de vaardigheden opgedeeld in vier categorieën. De eerste categorie betreft basisvaardigheden, de overige categorieën beschrijven hogere-ordevaardigheden. Van links naar rechts gaat het om:

- 1 **Basisvaardigheden:** Wat mensen in de basis moeten weten en kunnen om veilig aan het verkeer deel te nemen. Denk aan kennis van bestemmingen, vervoermiddelen, verkeersregels, gedragsnormen en risico's. Vaardigheden zijn onder andere beheersing van lichaam en voertuig, waarneming, motoriek, communicatie en compensatie voor minder functioneren.
- 2 **Cognitieve vaardigheden:** Het herkennen en analyseren van potentiële gevaren in het verkeer, en hoe daarnaar te handelen. Gevaarherkenning en -vermijding omvatten verschillende processen: het waarnemen, voorspellen, evalueren, beslissen en handelen in het verkeer.
- 3 **Kalibratievaardigheden:** Het vermogen om je (alleen) in taaksituaties te begeven die passen bij wat je kunt. Hiervoor moeten mensen kunnen inschatten welke vaardigheden in een situatie nodig zijn (wat moet ik kunnen?), en in hoeverre zij die vaardigheden bezitten (kan ik dat?). Een realistisch zelfbeeld is daarbij van groot belang.
- 4 **Sociaal-affectieve vaardigheden:** Het gaat hier vooral om algemene 'skills for life' die ook voor veilig en verantwoord gedrag binnen andere domeinen dan verkeer van belang zijn. Verkeersdeelname is een sociale activiteit, je inleven in de belangen en behoeften van anderen is noodzakelijk. Vaardigheden als tonen van weerbaarheid en empathie, impulscontrole en omgaan met groepsdruk komen daarbij van pas.

Ontwikkeling GDE-matrix

De GDE-matrix is een belangrijke stimulans geweest om de inhoud van de rijtaak te verbreden naar de hiërarchisch hogere taakniveaus. Op de lagere niveaus wordt vooral een beroep gedaan op technische en cognitieve basisvaardigheden. Zogenaamde hogere-ordevaardigheden zijn steeds belangrijker als je hoger in de GDE-matrix komt. Hogere-ordevaardigheden staan voor de meer complexe vaardigheden, vaardigheden waarvoor de verkeersdeelnemer in staat is verschillende basisvaardigheden geïntegreerd toe te passen als onderdeel van rijtaken op de hogere niveaus van de GDE. Dan gaat het naast cognitieve hogere-ordevaardigheden (denk aan gevaarherkenning) om kalibratie (je taken zo kiezen dat je ze aankunt) én sociaalemotionele hogere-ordevaardigheden (je verplaatsen in én rekening houden met andere verkeersdeelnemers). Bij die laatste vaardigheden is er vaak sprake van algemene 'skills for life', die ook voor verantwoorde keuzes op domeinen buiten het verkeer van belang zijn. Deze meer algemene vaardigheden krijgen nog onvoldoende aandacht, terwijl juist die bepalend kunnen zijn voor hoe iemand zich in het verkeer gedraagt. Hogere-ordevaardigheden zijn de meer complexe vaardigheden. Niet goed ontwikkelde hogere-ordevaardigheden zijn een belangrijke oorzaak van het hoge ongevalsrisico van jonge beginnende automobilisten. Recent onderzoek onderschrijft nog eens hoe belangrijk deze vaardigheden zijn voor veilige

en verantwoorde verkeersdeelname, ook voor andere doelgroepen dan jonge beginnende automobilisten.

Keuzes op hogere niveaus hebben invloed op gedrag op lagere niveaus

Keuzes op het niveau van leeftaken klinken door in de manier waarop mensen verkeerssituaties oplossen en hoe ze daarbij een voertuig besturen. Denk daarbij aan de keuze om überhaupt de auto te nemen, om passagiers mee te nemen (socializen), bagage te vervoeren en om dagelijkse activiteiten voort te zetten in de auto (zaken doen, kinderen opvoeden). Hierdoor kan een risico ontstaan. Bijvoorbeeld, er ontstaat een combinatie van stress en (sociale) tijdsdruk als gevolg van een (te) krappe tijdplanning. Dit leidt vervolgens weer tot meer haastig rijgedrag. Of een jonge bestuurder die gevoelig is voor druk van leeftijdsgenoten kan besluiten met vrienden in de auto naar een feest te rijden en onderweg gebruik te maken van de telefoon om tijd te besparen, met alle mogelijke gevolgen die daarbij horen. Denk aan gevaarlijk hoge snelheden bij kruisingen of op landelijke wegen.

SWOV (2021). *Jonge automobilisten. SWOV-factsheet, september 2021*. SWOV, Den Haag.

Tsapi, A., Vissers, J.A.M.M. & Buuron, I. (2022) *Hogere-ordevaardigheden (HOV) in het verkeer*. Amersfoort, RHDHV.

Gebruik van de leerdoelenmatrix in de praktijk

De cellen van de leerdoelenmatrix geven een ingedikte beschrijving van de onderliggende leerdoelen. Door op de cellen te klikken, kon je bij de bijbehorende leerdoelen. De leerdoelen zijn concreet beschreven, maar moeten bij het ontwikkelen van een educatief programma worden uitgewerkt in meer specifieke leerdoelen en lesdoelen. Het leerdoelendocument vormt als het ware een inspiratiebron of leidraad voor de ontwikkelaar. Bij de uitwerking in specifieke leerdoelen, aanbodsdoelen (zie tekstkader) en lesdoelen hebben producenten ruimte voor eigen keuzes en kunnen zij eigen prioriteiten stellen³.

Bij de detailuitwerking is afstemming nodig op het probleemgedrag waar het programma zich op richt (stap 1 van de educatieve checklist, zie Figuur 1) en de doelgroep die het gedrag vertoont (stap 2). Vervolgens moeten als onderdeel van stap 3 de leerdoelen helder en meetbaar worden omschreven. Daarna moet in stap 4 worden bepaald met welke werkvormen en methodieken de geformuleerde leerdoelen kunnen worden behaald.

Hogere-ordevaardigheden en aanbodsdoelen

Hogere-ordevaardigheden (met name de kalibratievaardigheden en sociaal-affectieve vaardigheden) laten zich soms moeilijk vertalen in concrete doelen met betrekking tot kennis, attitude en vaardigheid. In dat geval heeft het leerdoel meer het karakter van wat de trainer of opleider kan aanbieden. We spreken van aanbodsdoelen: ze geven aan wat een trainer, opleider of school kan aanbieden, maar zeggen daarbij niet wat de leerling of deelnemer precies moet kennen, kunnen of willen.

Leerdoelen voor rijbewijsbezitters 25-60 jaar

In de doelgroep 25-60-jarigen zijn in het verkeer sinds 2014 jaarlijks gemiddeld zo'n 212 dodelijke slachtoffers te betreuren (Figuur 2). Dit aantal is bijna 40% van het totaal aantal verkeersdoden (gemiddeld 548). De meeste verkeersdoden vallen bij ongevallen waarbij een personenauto betrokken is: enkelvoudige auto-ongevallen, auto-auto-ongevallen en fiets-auto-ongevallen.

In totaal wonen er in 2024 ongeveer acht miljoen mensen van 25 tot 60 jaar in Nederland. Ongeveer 84% daarvan heeft een autorijbewijs. Daarnaast zijn er in deze leeftijdscategorie ook veel mensen met een bromfiets-, motor-, bus- en/of vrachtautorijbewijs. De beschreven leerdoelen in dit document richten zich op rijbewijsbezitters van gemotoriseerde voertuigen en daarbinnen met name op automobilisten.

Om het rijbewijs te halen moeten kandidaten slagen voor een theorie- en praktijkexamen dat door het CBR wordt afgenomen. Hoewel het volgen van een rijopleiding in Nederland op dit moment niet verplicht is, volgt bijna iedereen een opleiding bij een rijsschool. Gemiddeld hebben kandidaten ongeveer 42 rijlessen van één uur nodig om te slagen voor het praktijkexamen. In 2021 heeft een commissie onder leiding van Emile Roemer een advies uitgebracht over de manier waarop de kwaliteit van de rijopleiding in Nederland kan worden verbeterd. Een van de voorstellen van dit Advies Roemer is het invoeren van een door rijsscholen verplicht te volgen 'Nationaal leerplan voor de rijopleiding B'. Daarmee wordt het in de toekomst mogelijk eisen te stellen aan de inhoud van de rijopleiding. In 2023 zijn kerndoelen voor dit nationaal leerplan opgesteld. Dit document met kerndoelen voor de rijopleiding B volgt dezelfde methodiek van formuleren van leerdoelen als dit leerdoelendocument.

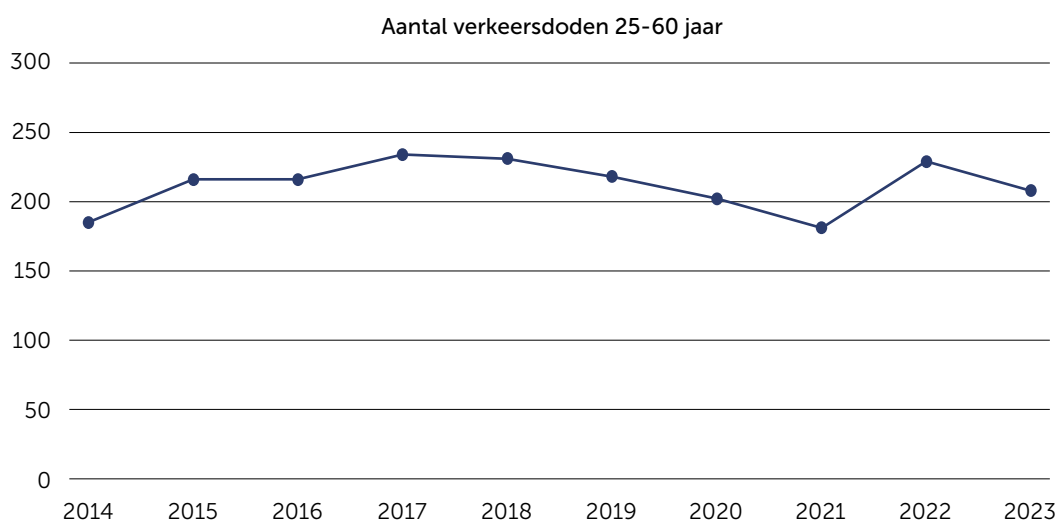
De afgelopen decennia zijn personenauto's gemoderniseerd. Handgeschakelde voertuigen maken veelal plaats voor voertuigen met een automatische versnellingsbak, benzine- en dieselauto's worden vervangen door elektrische en hybride auto's en rijhulpsystemen bieden automobilisten steeds meer comfort en veiligheid. Deze veranderingen hebben ook gevolgen voor de besturing van het autovoertuig en voor wat de rijbewijsbezitter moet kennen, kunnen en willen. De beschreven leerdoelen in dit document besteden hier aandacht aan.

Context van het verkeersgedrag van rijbewijsbezitters

Hieronder volgt per niveau van veilig handelen beknopt de verkeerscontext voor de doelgroep rijbewijsbezitters.

Niveau IV – Algemeen niveau: leertaken en verplaatsen

Aan het begin van deze levensfase is de turbulente periode van de groei naar volwassenheid, die voor de doelgroep beginnende bestuurders zo kenmerkend is, in het algemeen afgesloten. De rijbewijsbezitter is de meeste wilde haren kwijt. Het proces van groeien naar een eigen identiteit, naar zelfstandigheid en naar volwassenheid is als het ware voltooid. Er komt meer vastigheid in het leven: velen vinden een vaste partner, vormen een huishouden en bouwen een gezin op. Het werk en/of de zorg voor het gezin staat voor veel personen in deze levensfase centraal. In het algemeen geldt dat ze in een meer stabiele levensfase zijn aanbeland. Gezien hun sociale positie (opvoeding van kinderen, meer verantwoordelijke positie in het werk, e.d.) hebben personen in deze leeftijd vaak ook een maatschappelijke verantwoordelijkheid. Dat brengt met zich mee dat zij een voorbeeldfunctie hebben.

Figuur 2. Aantal verkeersdoden in de leeftijd 25-60 jaar in de periode 2014-2023 (Bron: ViaStat)

De ontwikkeling naar meer stabiliteit is in het algemeen gunstig voor de verkeersveiligheid. Een negatieve factor blijft dat ook in deze leeftijdsfase sprake kan zijn van stressvolle persoonlijke omstandigheden, die een negatieve invloed kunnen hebben op het gedrag in het algemeen en op het gedrag in het verkeer in het bijzonder. Maar ook andere risicoverhogende factoren zoals het gebruik van de auto om zaken af te reageren, de behoefte aan spanning en non-conformistisch gedrag kunnen voor deze doelgroep een rol spelen.

Ook voor de doelgroep rijbewijsbezitters is het van belang dat zij stilstaan bij persoonlijke eigenschappen die voor henzelf vanzelfsprekend zijn en er mogelijk toe kunnen leiden dat ze in het verkeer onjuiste beslissingen nemen. Eigenlijk is dit niet anders dan bij de doelgroep beginnende bestuurders. Alleen de hoop en de verwachting is dat bij de doelgroep rijbewijsbezitters deze persoonlijke eigenschappen min of meer stabiele persoonlijkheidskenmerken zijn geworden en dat ze inmiddels beter weten 'hoe ze in elkaar zitten'. Wat blijft is dat rijbewijsbezitters moeten weten hoe ze hiermee in het verkeer rekening kunnen houden en dat ze vervolgens ook gemotiveerd moet zijn om dat te (blijven) doen.

Niveau III – Strategisch niveau: plannen en navigeren
Stond bij de beginnende bestuurder nog het groeien naar een zelfstandige verkeersdeelname centraal, dit is voor de rijbewijsbezitter (zeker voor die met veel rijervaring) geen probleem meer. Hij/zij is gewend zelfstandig de weg in het verkeer te zoeken en te vinden. Daarnaast is bij de ontwikkeling van de moderne auto ingebouwde navigatie bijna niet meer weg te denken. Het biedt rijbewijsbezitters onder andere de mogelijkheid inzicht te krijgen in hoe ze het snelst op de plek van bestemming komen, welke route-opties er mogelijk zijn en welke route het beste genomen kunnen worden bij een eventuele omleiding.

Toch blijft ook voor rijbewijsbezitters van belang de verkeersdeelname goed voor te bereiden: wat is belangrijk voor een juiste keuze en planning van de verkeersdeelname?

Ten opzichte van de doelgroep beginnende bestuurders is bij de doelgroep rijbewijsbezitters tot op middelbare leeftijd sprake van een afname van de ongevalsbetrokkenheid. De omslag naar opnieuw een toename in de ongevals-betrokkenheid doet zich pas voor vanaf 60 à 65 jaar. Vergeleken met andere leeftijdsgroepen zijn de 25- tot 60-jarigen het minst problematisch in het verkeer. Kennelijk hebben ze door praktijkervaring geleerd om beter met de risico's in het verkeer om te gaan. Desondanks blijven inzicht in en beheersing van risico's die een rol spelen bij de keuze en de planning van de verkeersdeelname belangrijk om gevaarlijke situaties en ongevallen te voorkomen.

De verkeerscontext van de rijbewijsbezitters is sterk afhankelijk van het soort verplaatsingen dat ze maken c.q.

het doel of het motief waarmee ze zich verplaatsen. In dit verband is het gebruikelijk onderscheid te maken in rijbewijsbezitters die het voertuig het meest gebruiken in de privésfeer, voor woon-werkverkeer of voor zakelijke verplaatsingen. Vooral tussen zakelijk gebruik en gebruik voor woon-werkverkeer of voor privédoeleinden bestaan verschillen. Het inzicht in verkeerssituaties en invloedsfactoren op verkeersveiligheid is bij zakelijke rijders in het algemeen hoger, maar het regelovertredend gedrag is bij hen groter en de risico's ervan worden door hen lager ingeschat. Vooral op gebied van rijsnelheid en rijden onder invloed (komt het meest frequent voor in de leeftijdsgroep 35-50 jaar) neemt deze doelgroep (en dan opnieuw in het bijzonder de zakelijke rijders) meer risico's.

Rijbewijsbezitters hebben mede vanwege de vele rijervaring de neiging hun mogelijkheden te overschatten: "Ik heb zoveel rijervaring dat ik best harder kan rijden dan is toegestaan, dat ik best wel wat glazen alcohol kan drinken...". Oorzaken van verkeersonveiligheid zoeken de rijbewijsbezitters eerder bij anderen dan bij zichzelf. Een en ander betekent dat de doelgroep vaak de eigen capaciteiten onvoldoende kent c.q. onvoldoende kritisch is op de eigen rijstijl.

Het leggen van de oorzaak van verkeersonveiligheid bij anderen kan ertoe leiden dat de doelgroep onvoldoende rekening houdt met de belangen en tekortkomingen van die andere verkeersdeelnemers. Terwijl dit samenspel met andere, zwakkere verkeersdeelnemers essentieel is voor een veilige verkeersdeelname. Hieruit moet respect en zorg voor die andere verkeersdeelnemers spreken. Daarbij is het belangrijk dat de bestuurder zich in de ander kan verplaatsen (perspectiefwisseling). In dit verband is het ook belangrijk dat rijbewijsbezitters doordrongen zijn van de voorbeeldrol die zij als ervaren verkeersdeelnemer hebben.

Niveau II – Tactisch niveau: oplossen van verkeerssituaties
De rijbewijsbezitters beschikken in het algemeen over veel rijervaring. Oplossing van standaard verkeerssituaties is bij hen dan ook in belangrijke mate geautomatiseerd. Dit brengt als gevaar met zich mee dat de taakuitvoering 'overgeautomatiseerd' raakt, waardoor ze niet meer adequaat reageert op plotselinge confrontaties.

De kennis van de verkeersregels laat in de doelgroep rijbewijsbezitters te wensen over. Feitelijke kennis van het Reglement Verkeersregels en Verkeerstekens schiet tekort. Dat kan worden afgeleid uit het feit dat weinig ervaren automobilisten voor het theorie-examen van het CBR zouden slagen. Belangrijker dan de kennis van de formele regels is echter een verstandige toepassing van de regels. Hoewel ook op dit gebied het gebrek aan kennis vaak wordt gecompenseerd door de grote rijervaring, is aandacht voor een juiste toepassing van (met name nieuwe regels) gewenst.

Bij ervaren rijbewijsbezitters bestaat het gevaar dat ze zich te weinig bewust zijn van mogelijke risico's. Aanvankelijk bouwen ze als beginnende bestuurder juist risicobewustzijn op door aan den lijve te ervaren wat risico's zijn en hoe je ermee om kunt gaan. Ze leren risico's als het ware te 'beheersen'. Dit kan leiden tot de illusie dat ze risico's onder controle hebben, grenzen gaan verleggen en risico's gaan bagatelliseren.

De meeste verkeerssituaties worden door de vele rijervaring als het ware 'op de automatische piloot' opgelost. Omdat ongevallen meestal uitblijven, ontwikkelt de doelgroep een groot vertrouwen in eigen kunnen. Desondanks is bij ervaren rijbewijsbezitters vaak sprake van ingesleten foutieve routines. Deze foutgedragingen zijn tot gewoonten geworden waar ze niet meer bij stilstaan.

Niveau I – Operationeel niveau: beheersing van het vervoermiddel

Vergroting van basisvaardigheden die te maken hebben met de bediening van het voertuig is bij de rijbewijsbezitters in het algemeen niet aan de orde. Deze basisvaardigheden zijn voldoende aanwezig en we kunnen ervan uitgaan dat ze voldoende hebben leren omgaan met eventuele tekortkomingen in de basisvaardigheden. Situaties die ze niet aankunnen, zullen ze vermijden of bijvoorbeeld het tempo van de taakuitvoering (lagere rijsnelheid) aanpassen.

Wat betreft de basisvaardigheden is wel een punt van aandacht de toepassing van een milieu- en energiebewuste rijstijl. Een dergelijke energiebewuste rijstijl sluit aan bij de moderne motortechniek. De doelgroep rijbewijsbezitters is voor een belangrijk deel nog opgeleid in een rijstijl die hoort bij de oudere motortechniek, die zij nog steeds toepassen in hun huidige met de nieuwste motortechnieken uitgeruste auto's. Toepassing van een energiebewuste rijstijl is niet alleen milieuvriendelijk, maar is ook positief voor de verkeersveiligheid. Het is daarom belangrijk de groep rijbewijsbezitters bekend te maken met de principes van deze nieuwe rijstijl en hen daarin in de praktijk te trainen.

Wat eventueel wel een probleem kan zijn bij de doelgroep rijbewijsbezitters is een te groot vertrouwen in de basisvaardigheden, hetgeen ertoe kan leiden dat er meer risico's worden genomen. In dit verband is het voor rijbewijsbezitters relevant te beseffen dat het vermijden van noodsituaties belangrijker is dan het aanleren van vaardigheden om deze op te lossen. Met het oog hierop is het belangrijk rijbewijsbezitters te laten ervaren hoe moeilijk (zo niet onmogelijk) het is om noodsituaties op te lossen c.q. om noodmanoeuvres uit te voeren. In de moderne auto zijn steeds meer rijhulpsystemen ingebouwd die anticiperen op mogelijke noodsituaties. Hoewel dit de veiligheid vergroot dient ook het mogelijk negatieve effect ervan te worden genoemd. ABS, airbags, SIPS, e.d. geven de bestuurder de indruk dat ze meer controle over het voertuig

hebben en de illusie dat noodsituaties beter beheersbaar zijn. Daarbij zijn mogelijk niet alle ervaren rijbewijsbezitters bekend met deze rijhulpsystemen en hoe deze in noodsituaties werken.

Omdat met het toenemen van de rijervaring de basis-handelingen met betrekking tot de controle en de bediening van het voertuig vergaand zijn geautomatiseerd, maken rijbewijsbezitters niet meer een expliciete koppeling tussen de handeling (de uitvoering van de handeling) en wat er daarna gebeurt (het resultaat van de handeling). Ze staan in feite niet meer stil bij de risico's die kunnen ontstaan wanneer ze met de auto manoeuvreren. Overschatting van de basisvaardigheden gaat vaak gepaard met onderschatting van de mogelijke gevaren. De rijbewijsbezitter moet niet alleen oog hebben voor de sterke en zwakke punten in zijn voertuigcontrole en voertuigbediening, hij moet tevens kijken naar wat aan voertuigcontrole en voertuigbediening nodig is met het oog op veilig verkeersgedrag op de hiervoor beschreven hogere niveaus.

Uitwerking leerdoelen rijbewijsbezitters

	1 Basisvaardigheden	2 Cognitieve vaardigheden: inzicht in en beheersing van risico verhogende factoren	3 Kalibratie-vaardigheden: zelfevaluatie, kalibratie en motivatie	4 Sociaal-affectieve vaardigheden
	<i>Basisvaardigheden om aan het verkeer deel te nemen</i>	<i>Herkennen van en omgaan met risicovolle verkeerssituaties</i>	<i>Situaties in het verkeer zo aanpakken dat je ze veilig en verantwoord aankunt</i>	<i>Kunnen inleven in situaties en gevoelens van andere weggebruikers.</i>
IV Algemeen	Invloed van persoonlijke kenmerken, factoren en omstandigheden op basisvaardigheden.	Invloed van persoonlijke kenmerken, factoren en omstandigheden op herkennen en omgaan met risicovolle situaties.	Invloed van persoonlijke kenmerken, factoren en omstandigheden op keuze van situaties zodat die passen bij je eigen vaardigheid.	Invloed van persoonlijke kenmerken, factoren en omstandigheden op de inleving in situaties, gevoelens en belangen van andere weggebruikers.
III Strategisch	Gevolgen voor de uitvoering van basisvaardigheden van keuzes die je maakt voordat je het verkeer ingaat.	Gevolgen voor het herkennen en omgaan met risicovolle situaties van keuzes die je maakt voordat je het verkeer ingaat.	Gevolgen voor het aangaan van situaties die wel of niet passen bij je eigen vaardigheid van keuzes die je maakt voordat je het verkeer ingaat.	Gevolgen voor andere weggebruikers van keuzes die je maakt voordat je het verkeer ingaat.
II Tactisch	Kennis, inzicht en vaardigheden om situaties in het verkeer veilig op te lossen: wat zijn de regels en afspraken en hoe pas ik ze veilig toe?	Kennis, inzicht en vaardigheden om risico's in het verkeer tijdig te herkennen en ze vervolgens te vermijden of te voorkomen dat er onveilige situaties ontstaan.	Weten welke situaties in het verkeer je wel en niet aankunt en je gedrag zo kiezen dat situaties voor jou beheersbaar zijn en veilig opgelost kunnen worden.	Weten wat de gevolgen voor andere weggebruikers kunnen zijn als je situaties in het verkeer niet volgens afspraken oplost en onveilige keuzes maakt.
I Operationeel	Technische beheersing van het vervoermiddel.	Weten welke risico's je loopt als de technische beheersing onvoldoende is en weten wat je moet doen om deze risico's te voorkomen.	Weten hoe goed je het vervoermiddel technisch beheerst en situaties zo kiezen dat je ze, technisch gezien, aankunt.	Weten wat de gevolgen kunnen zijn voor andere weggebruikers als de technische beheersing onvoldoende is.

1 Basisvaardigheden

IV.1 Algemeen x basisvaardigheden:

Invloed van persoonlijke kenmerken, factoren en omstandigheden op basisvaardigheden. De rijbewijsbezitter:

- kan beschrijven welke persoonlijke kenmerken, factoren en omstandigheden van invloed kunnen zijn op de uitvoering van basisvaardigheden in het verkeer.
- heeft inzicht in welke persoonlijke risicovolle kenmerken, factoren en omstandigheden van invloed kunnen zijn op de uitvoering van basisvaardigheden in het verkeer.
- weet hoe jezelf kunt voorkomen dat deze kenmerken, factoren en omstandigheden de basisvaardigheden in het verkeer negatief beïnvloeden.
- toont de bereidheid om het gedrag aan te passen ten gunste van de eigen veiligheid en die van anderen.
- is in staat effectieve oplossingen te bedenken in termen van gedragsaanpassing c.q. vermijding van de situatie:
 - Is het mogelijk het gedrag aan te passen of is het beter om de situatie aan te passen of te vermijden?
 - Bewustzijn van risicovolle neigingen (overschatting) en de gevaren daarvan voor zichzelf en anderen. Inzicht in situaties waarin deze risicovolle neigingen een rol kunnen spelen.
 - Inzicht in mogelijke oplossingen: hoe kan ik deze (risicovolle) situaties voorkomen/vermijden?

Adequate beschrijving van persoonlijke (risicovolle) kenmerken, factoren en omstandigheden die van invloed kunnen zijn op gedrag in het verkeer.

- *Persoonlijke kenmerken*
 - Leeftijd (mate van risicoperceptie, gevaarherkenning, onder-/overschatting van eigen kunnen)
 - Geslacht
 - Leefsituatie (werkend of werkzoekend, alleen of samenwonend, thuiswonend of zelfstandig, etc.)
- *Karaktereigenschappen*
 - Ondernemend versus afwachtend
 - Risicomijdend versus risicozoekend (behoefte aan spanning, sensatie, competitie)
 - Ongeduldig versus geduldig
 - Mate van zelfbeheersing
 - Mate van assertiviteit
- *Normen en waarden*
 - Persoonlijke waarden en normen (mate van beschaafdheid, tolerantie, respect, e.d.)
 - Groepsdruk (stoer doen, de held willen zijn)
 - Lak aan regels en autoriteiten
 - Injunctieve norm (wat men verwacht) versus descriptieve norm (wat men daadwerkelijk doet)
- *Fysieke en mentale kenmerken*
 - Verminderd gezichts- en/of hoorvermogen
 - Vermoeidheid (verminderde reactiesnelheid, alertheid, coördinatie, e.d.)
 - Stress/emotie: een verhoogd stressniveau van bijvoorbeeld werk of studie kan leiden tot agressief rijgedrag, verminderde concentratie, e.d.
 - Cognitief vermogen (bijvoorbeeld vermogen om risico's in te schatten)

III.1 Strategisch x basisvaardigheden:

Gevolgen voor de uitvoering van basisvaardigheden van keuzes die je maakt voordat je het verkeer ingaat.

De rijbewijsbezitter:

- kan beschrijven welke factoren en omstandigheden bij de keuze en de planning van de verkeersdeelname een rol spelen.
- stelt de bestuurdersplaats en apparatuur zo in, dat het voertuig comfortabel en vlot bediend kan worden (bijvoorbeeld instelling stoel en hoofdsteen, instellen interieurverwarming/airco).
- houdt zich bij de belading van het voertuig aan de wettelijke voorschriften met betrekking tot de toegestane massa, lengte, hoogte en breedte van het beladen voertuig, inclusief eventuele lastdrager (bijvoorbeeld een dakdrager of fietsdrager).
- kan een eigen route kiezen en plannen. De rijbewijsbezitter stelt een route in op de navigatie zodanig dat de eindbestemming zonder onnodige omwegen wordt bereikt en alle aanwijzingen onderweg duidelijk waarneembaar zijn.
- kan een eigen route organiseren en bijstellen als dit nodig is.
- weet met welke risico's rekening moet worden gehouden bij het plannen van de route.
- kan een alternatieve route of alternatief vervoer kiezen als dit nodig is.
- is zich bewust van de andere weggebruikers op de geplande route en weet hiermee om te gaan.
- bereidt zich voorafgaand aan deelname aan het verkeer voor op risicovolle veranderingen in verkeerssituaties.

Adequate beschrijving van factoren en omstandigheden die voor de keuze en de planning van verkeersdeelname van belang zijn. De rijbewijsbezitter:

- kan beschrijven dat het volgen van diverse routes (routes met verschillende wegkenmerken, intensiteiten, onveilige schakels, beslistpunten, e.d.) consequenties heeft voor de verkeersveiligheid, maar ook voor de doorstroming en voor het milieu.
- houdt rekening met spitsuren en actuele omleidingen en werkzaamheden, weet tot welke verkeersrisico's dit kan leiden en past hier het rijgedrag op aan.
- kan beschrijven dat de vervoerwijze invloed heeft op verkeersrisico's (bijvoorbeeld afweging auto of openbaar vervoer).
- kiest een veilig alternatief vervoermiddel wanneer weers- of verkeersomstandigheden (regen, sneeuw, mist, file, e.d.) leiden tot onveilige situaties.
- kiest een vervoerwijze die leidt tot zo min mogelijk brandstofuitstoot (groene vervoerwijzen, carpoolen, routeplanning, voldoende bandenspanning, e.d.).
- kan beschrijven dat er verschillende verkeersrisico's verbonden zijn aan alleen reizen of samen reizen (afweging sociale veiligheid, gezelligheid, e.d.).
- kan de risico's van het gebruik van een mobiele telefoon in het verkeer beschrijven. De rijbewijsbezitter weet dat bellen of berichten sturen tijdens het rijden verboden is en mogelijk leidt tot verminderd kijkgedrag.

- kan de risico's van het gebruik van een radio, muziek-systeem of hoofdtelefoon/headset beschrijven.
De rijbewijsbezitter weet dat hij door naar (harde) muziek te luisteren tijdens het rijden, kan worden afgeleid en minder gefocust kan zijn op de omgeving.
- kan de negatieve invloed en risico's van alcohol en drugs op rijgedrag beschrijven (bijvoorbeeld verminderde reactiesnelheid, voertuigcontrole en alertheid).

II.1 Tactisch x basisvaardigheden:

Kennis, inzicht en vaardigheden om situaties in het verkeer veilig op te lossen: wat zijn de regels en afspraken en hoe pas ik ze veilig toe? De rijbewijsbezitter:

- kan beschrijven wat de gevaren zijn van overauto-matisering bij het uitvoeren van verkeersmanoeuvres.
- weet dat overautomatisering kan leiden tot incorrecte uitvoering van rijtaken (onvoldoende controleren van spiegels, verkeerd inschatten van snelheid en afstand, e.d.).
- blijft alert ondanks automatische hulpsystemen zoals 'Adaptive Cruise Control (ACC)', 'Lane Keeping Assistance (LKA)', 'Automatic Emergency Braking (AEB)', e.d.
- voert rijtaken, inclusief de bijzondere verrichtingen, in verkeerssituaties veilig, vlot en milieubewust uit.
- weet wat de belangrijkste verkeersregels en verkeertekens zijn:
 - de plaats op de weg; zoveel mogelijk aan de rechterkant van de weg
 - voorrangsregels in verschillende verkeerssituaties (gelijkvloers, verkeerslichten, e.d.)
 - regels bij afslaan, inhalen en bij stilstaan en parkeren
 - gebruik van autogordels en kinderbeveiligingsmiddelen (kinderzitje; correct bevestigd)
 - gebruik van een veilig voertuig (verlichting, remmen, bandenprofiel, afstelling spiegels)
 - bekend met relevante verkeersborden
- kan beschrijven waarom het belangrijk is dat regels worden nageleefd:
 - ter bevordering van verkeersveiligheid en doorstroming
 - rijgedrag dat geen gevaar veroorzaakt of veroorzaakt kan worden en verkeer niet wordt gehinderd of gehinderd kan worden (algemene bepaling Wegenverkeerswet)
 - gevoel van eigen verantwoordelijkheid voor jezelf en anderen
 - bij geen regel of instructie voorhanden: doe het meeste logische en/of verstandigste
- weet dat kennis van verkeersregels en verkeertekens door de jaren heen mogelijk verwateren en opfrissing nodig kan zijn.
- is in staat de verkeersregels op een juiste wijze toe te passen in verschillende verkeerssituaties en de aanwezige verkeerstekens op te volgen.
- is bereid zich aan de verkeersregels te houden, handelt verstandig wanneer er geen regel of instructie voorhanden is, en kent de gevolgen van twijfelen, onvoorspelbaar of non-conformistisch gedrag en voorkomt dat soort gedrag zoveel mogelijk.

- past benodigde navigatie-instellingen aan op een veilige plek buiten het verkeer
- bereidt zich tijdens het rijden op tijd voor op risicovolle rijomstandigheden (wegwerkzaamheden, overstekend wild, zijwind, file, ongeval).
- kan zich tijdens het rijden op tijd voorbereiden op een te kiezen routeaanpassing of te bereiken doel door gebruik te maken van informatie langs en boven de weg.

I.1 Operationeel x basisvaardigheden:

Technische beheersing van het vervoermiddel. De rijbewijsbezitter:

- kan beschrijven welk noodsituaties diegene kan oplopen, welke negatieve gevolgen noodsituaties kunnen hebben en waarom ze onbeheersbaar zijn.
- weet in een noodsituatie het voertuig dermate effectief en tijdig tot stilstand te laten komen dat de kans op schade of letsel bij zichzelf of anderen minimaal is.
- weet hoe het voertuig onder controle te houden bij hoge snelheden, krappe ruimtes, verschillende wegtypen etc., om slipgevaar te vermijden.
- weet in een noodsituatie het voertuig veilig en gecontroleerd naar de berm te sturen en tot stilstand te brengen, zodat de kans op schade of letsel minimaal is.
- weet bij een nat wegdek (aquaplaning) het voertuig dermate onder controle te houden dat bijzondere manoeuvres zoveel mogelijk kunnen worden vermeden.
- kan mogelijke noodsituaties tijdig herkennen, en kan beschrijven:
 - hoe hogere snelheden leiden tot een langere benodigde stopafstand
 - hoe en welke wegtypen onder verschillende weersomstandigheden invloed hebben op het rijkarakter van de auto
 - hoe belading (gewicht) invloed heeft op het rijkarakter van de auto
 - hoe banden (profiel, spanning en uitlijning) invloed hebben op de remweg
 - hoe losliggende voorwerpen in de auto invloed kunnen hebben (afleiding, belemmeren van noodhandelingen, verstoring voertuigcontrole, e.d.)
 - hoe een hogere intensiteit van het verkeer de kans op een noodsituatie vergroot
 - hoe onvoldoende ruimtekussen (onvoldoende volgafstand, en dus onvoldoende veilige ruimte rondom het voertuig) de kans op een noodsituatie vergroot
- De rijbewijsbezitter kan beschrijven wat een milieu- en energiebewuste rijstijl inhoudt

Adequate beschrijving geven van de uitgangspunten van de milieu- en energiebewuste rijstijl:

- Veiligheid
- Milieu (afname uitstoot schadelijke stoffen)
- Rijcomfort
- Brandstofbesparing (kostenreductie)

2. Cognitieve vaardigheden

IV.2 Algemeen x cognitieve vaardigheden:

Invloed van persoonlijke kenmerken, factoren en omstandigheden op herkennen en omgaan met risicovolle situaties. De rijbewijsbezitter:

- kan beschrijven welke persoonlijke risicovolle neigingen van invloed kunnen zijn op het gedrag in het verkeer:
 - Aanpassen aan sociale druk (privé, werk/zakelijk gebruik)
 - Beschrijving van de neiging agressie of frustratie af te reageren door bijvoorbeeld af te snijden, bumper te kleven, plotseling te remmen, claxonneren, e.d.
 - Beschrijving van de neiging tot behoefte aan spanning en sensatie bijvoorbeeld sneller rijden dan de toegestane snelheid, uithalen van onverantwoorde inhaalmanoeuvres, e.d.
 - Beschrijving van de neiging tot non-conformistisch (regeloverschrijdend) gedrag
- weet wat te doen om te voorkomen dat persoonlijke risicovolle neigingen een negatieve invloed hebben op het verkeersgedrag en op het nemen van de risico's.
- weet persoonlijke risicovolle neigingen niet van invloed te laten zijn op gedrag door bijvoorbeeld de route tijdig te plannen, pauzes te nemen, confrontaties te vermijden, etc.
- weet persoonlijk gedrag aan te passen zodat persoonlijke risicovolle neigingen geen invloed hebben in het verkeer.

III.2 Strategisch x cognitieve vaardigheden:

Gevolgen voor het herkennen en omgaan met risicovolle situaties van keuzes die je maakt voordat je het verkeer ingaat.

- De rijbewijsbezitter kan beschrijven welke risico's een rol spelen bij de keuze en planning van de verkeersdeelname en kan analyseren welke problemen hieruit voortkomen.
- De rijbewijsbezitter kan effectieve oplossingen bedenken in termen van (gedrags)aanpassingen om gevaarlijke situaties te voorkomen.
- Invloed van middelen die de geest beïnvloeden. De rijbewijsbezitter:
 - weet dat alcohol en drugs een negatieve invloed kunnen hebben op verkeersgedrag (dat wil zeggen verminderde reactievermogen, coördinatie, concentratie, e.d.).
 - weet dat het gebruik van medicijnen kan leiden tot duizeligheid, slaperigheid, wazigheid, verminderde spiercontrole, e.d.
- Invloed van afleiding. De rijbewijsbezitter:
 - weet dat smartphonegebruik afleidt in het verkeer en neemt maatregelen om afleiding te beperken (telefoon uitzetten, handsfree bellen).
 - weet dat apparatuurgebruik (bediening radio, navigatiescherm) afleidt in het verkeer en neemt maatregelen om afleiding te beperken door deze apparatuur bijvoorbeeld voorafgaand aan verkeersdeelname in te stellen.

II.2 Tactisch x cognitieve vaardigheden:

Kennis, inzicht en vaardigheden om risico's in het verkeer tijdig te herkennen en ze vervolgens te vermijden of te voorkomen dat er onveilige situaties ontstaan.

De rijbewijsbezitter:

- kan beschrijven welke risico's een rol spelen bij het uitvoeren van manoeuvres in het verkeer
- kan analyseren wat hoe risico's te voorkomen die een negatieve invloed hebben op de uitvoering van manoeuvres
 - risicovolle rijstijl (hoge rijsnelheid, agressief rijden) voorkomen door bijvoorbeeld tijdig te vertrekken of pauze(s) te nemen bij stress
 - verkeerd inschatten van verkeerssituaties voorkomen door bijvoorbeeld vooraf de route te bestuderen
 - non-conformistisch (regeloverschrijdend) gedrag voorkomen door op de hoogte te zijn van geldende regels en weten wat de gevolgen zijn bij het negeren van de regels.
 - Rekening houden met de aanwezigheid van kwetsbare verkeersdeelnemers (jonge kinderen, ouderen, mindervaliden) door rijgedrag hierop aan te passen (langzamer rijden, rekening houden met onverwachte handelingen)
 - afleiding en apparatuurgebruik voorkomen door bijvoorbeeld de smartphone uit te zetten, navigatie/radio vooraf in te stellen

I. 2 Operationeel x cognitieve vaardigheden:

Weten welke risico's je loopt als de technische beheersing onvoldoende is en weten wat je moet doen om deze risico's te voorkomen.

- De rijbewijsbezitter kan beschrijven welke risico's een rol spelen bij de voertuigcontrole en voertuigbeheersing.
 - kan beschrijven dat het incorrect dragen van de autogordel (boven de buik, niet over de schouder, e.d.) interne verwondingen of letsel kunnen veroorzaken
 - kan beschrijven dat in de auto extra beveiliging voor kinderen noodzakelijk is (bijvoorbeeld gordeldracht en een correct bevestigd kinderzitje)
 - kan een juiste inschatting maken van in welke mate hulpmiddelen van (nieuwe) auto's (ABS, airbags, ACC, LKA, e.d.) veiligheid garanderen
 - kan beschrijven welke vaardigheden (on)voldoende geautomatiseerd zijn (rijden op automaat, parkeersensoren, achteruitrijcamera's, navigatie)
- De rijbewijsbezitter kan effectieve oplossingen bedenken met betrekking tot (gedrags)aanpassing en/of vermijden van de situatie.
 - kan oplossingen bedenken zodat risico's niet van invloed zijn op voertuigcontrole en voertuigbeheersing
 - kan daartoe persoonlijk gedrag aanpassen
 - kan ervoor zorgen dat risicovolle situaties niet ontstaan (informatie opdoen, rijtaken automatiseren, oefenen met nieuwe rijkhulpsystemen)

3. Kalibratievaardigheden

IV.3 Algemeen x kalibratievaardigheden:

Invloed van persoonlijke kenmerken, factoren en omstandigheden op herkennen en omgaan met risicovolle situaties.

- De rijbewijsbezitter kan persoonlijke eigenschappen die van invloed zijn op het eigen verkeersgedrag en de bereidheid risico's te nemen bij zichzelf herkennen
- Persoonlijke eigenschappen
 - Persoonlijkheid: een agressieve/competitieve persoonlijkheid vertoont sneller risicovol rijgedrag, terwijl een rustige/geduldige persoonlijkheid mogelijk doorstroming belemmert
 - Zelfvertrouwen: overmoedige bestuurders vertonen sneller risicovol rijgedrag, terwijl onzekere bestuurders afwachtend/te voorzichtig kunnen zijn
 - Verantwoordelijkheidsgevoel: mensen met een groter verantwoordelijkheidsgevoel maken veiligere keuzes dan mensen waarbij dit gevoel minder sterk aanwezig is
- De rijbewijsbezitter let op de mate waarin diegene vaardigheden overschat met betrekking tot de eigen lichamelijke en mentale fitheid, onder de omstandigheden van dat moment (weer, drukte, verkeerssituatie), verantwoord te rijden.
- De rijbewijsbezitter kan beschrijven welke persoonlijke kenmerken/factoren/omstandigheden ervoor kunnen zorgen dat diegene met situaties te maken krijgt die de bestuurder heeft overschat.
- De rijbewijsbezitter heeft inzicht in eigen risicovolle kenmerken/factoren/omstandigheden.
- De rijbewijsbezitter weet hoe te voorkomen dat deze kenmerken/factoren/omstandigheden ervoor kunnen zorgen dat situaties worden overschat.

III.3 Strategisch x kalibratievaardigheden:

Gevolgen voor het herkennen en omgaan met risicovolle situaties van keuzes die je maakt voordat je het verkeer ingaat. De rijbewijsbezitter:

- heeft inzicht in factoren en omstandigheden die de complexiteit van de verkeersaak bepalen (zoals hoge verkeersintensiteit, hoge tijdsdruk en weersomstandigheden)
- kiest te verwachten verkeersopgaven aan de hand van ervaring, kennis en veiligheid en laat dat meewegen bij het kiezen en plannen van routes.
- kiest een route met verkeerssituaties die het meest geschikt is met betrekking tot veiligheid en comfort, op basis van opgebouwde ervaring en kennis.

II.3 Tactisch x kalibratievaardigheden:

Weten welke situaties in het verkeer je wel en niet aankunt en je gedrag zo kiezen dat situaties voor jou beheersbaar zijn en veilig opgelost kunnen worden.

De rijbewijsbezitter:

- monitort of overschatting van een verkeerssituatie voorkomt.
- houdt kritisch bij of diegene situaties heeft gekozen aan de hand van een realistische inschatting van eigen kunnen. De rijbewijsbezitter merkt verkeerde inschattingen naar aanleiding van zelfoverschatting op en past het rijgedrag aan.
- weet wat te doen om risico's te voorkomen en is bereid dit te doen (tijdig snelheid terugnemen, tijdig stoppen c.q. het zekere voor het onzekere nemen).

I.3 Operationeel x kalibratievaardigheden:

Weten welke risico's je loopt als de technische beheersing onvoldoende is en weten wat je moet doen om deze risico's te voorkomen.

- De rijbewijsbezitter kan beschrijven wat de negatieve rol van zelfoverschatting van eigen basisvaardigheden is.
 - Verhoogd risico op ongevallen: zelfoverschatting kan leiden tot risicovoller gedrag, zoals te hard rijden, onvoldoende afstand houden of gevaarlijke inhaalmanoeuvres uitvoeren
 - Zelfoverschatting kan leiden tot verminderde aandacht voor verkeersregels, en daardoor overtredingen en/of gevaarlijke situaties veroorzaken
 - Zelfoverschatting kan leiden tot verminderde aandacht voor rijhulpsystemen, waardoor veiligheidssignalen van de auto (Intelligent Speed Assistance (ISA), Lane Keeping Assistance (LKA), e.d.) worden uitgeschakeld of genegeerd
- De rijbewijsbezitter kan bij zichzelf herkennen wat sterke en zwakke punten zijn van de technische beheersing van het voertuig en verkeerssituaties.
- De rijbewijsbezitter kan analyseren wat gedaan moet worden om zelfoverschatting te voorkomen, en is gemotiveerd dit te doen. De rijbewijsbezitter:
 - staat open voor feedback en is bereid het eigen rijgedrag te analyseren
 - weet welke nieuwe rijhulpsystemen aanwezig zijn in een moderne auto en welke invloed deze hebben op veiligheid
 - is op de hoogte van de nieuwe rijhulpsystemen alvorens hiermee te rijden.

4 Sociaal-affectieve vaardigheden

IV.4 Algemeen x sociaal-affectieve vaardigheden:

Invloed van persoonlijke kenmerken, factoren en omstandigheden op de inleving in situaties, gevoelens en belangen van andere weggebruikers. De rijbewijsbezitter:

- kan beschrijven welke persoonlijke kenmerken/factoren/omstandigheden ervoor kunnen zorgen dat diegene onvoldoende rekening houdt met de belangen van andere verkeersdeelnemers. De rijbewijsbezitter heeft inzicht in de eigen risicovolle kenmerken/factoren/omstandigheden.
- weet hoe diegene kan voorkomen dat deze kenmerken/factoren/omstandigheden ervoor kunnen zorgen dat de belangen van andere verkeersdeelnemers in gevaar worden gebracht.
- kan zich verplaatsen in het perspectief van de ander en is bereid daarmee rekening te houden in het verkeersgedrag.
- let op de mate waarin de eigen lichamelijke en mentale fitheid risico's kan inhouden voor de belangen en behoeften van medeweggebruikers (zoals gebruik van middelen, afleiding en verstorende invloeden van buiten).
- biedt weerstand tegen de keuze te gaan autorijden in situaties waarbij de eigen lichamelijke of mentale fitheid een risico in het verkeer kan veroorzaken (zoals gebruik van alcohol of andere psychoactieve middelen).
- voorkomt verstoring van de rijtaak door direct afleidende bezigheden (smartphonegebruik, zelfzorgbezigheden, andere inzittenden), of verwikkeld zijn in bezigheden die verband houden met werk- of privéomstandigheden.
- voorkomt verstoring van de rijtaak door weerstand te bieden aan druk van buiten (door vrienden, familie, leeftijdsgenoten of werk) en kan een planning maken van dagelijkse werkzaamheden die ruimte laat om veilig aan het verkeer deel te nemen.

III.4 Strategisch x sociaal-affectieve vaardigheden:

Gevolgen voor andere weggebruikers van keuzes die je maakt voordat je het verkeer ingaat. De rijbewijsbezitter:

- kiest bewust voor een route die recht doet aan belangen, behoeften, en kwetsbaarheid van de soorten verkeersdeelnemers die daar voorkomen, passend bij de functie van wegtypen en gebieden op die route.
- houdt bij kiezen en plannen van een route rekening met onvoorspelbaar gedrag van andere verkeersdeelnemers (zowel zwakkere, bijvoorbeeld ouderen en kinderen) als sterkere (bijvoorbeeld vrachtautochauffeurs). De jonge beginnende bestuurder houdt rekening met hun belangen, behoeften, gewoontes en eventuele tekortkomingen.
- maakt keuzes op grond van afweging van te verwachten positieve en negatieve effecten voor zichzelf en voor anderen in het verkeer.

II.4 Tactisch x sociaal-affectieve vaardigheden:

Weten wat de gevolgen voor andere weggebruikers kunnen zijn als je situaties in het verkeer niet volgens afspraken oplost en onveilige keuzes maakt.

De rijbewijsbezitter:

- communiceert bij het uitvoeren van rijtaken duidelijk zijn bedoelingen, toont voorspelbaar rijgedrag, houdt rekening met belangen van andere weggebruikers, en compenseert fouten van anderen.
- beseft wat de gevolgen zijn voor andere verkeersdeelnemers als diegene situaties in het verkeer niet volgens de regels oplost en onveilige keuzes maakt.
- beseft dat sommige verkeersdeelnemers (bijvoorbeeld ouderen, jonge kinderen) moeite hebben met het oplossen van verkeerssituaties.
- kan zich inleven in directe belangen van anderen bij concrete verkeerssituaties en is bereid om rekening te houden met belangen van anderen in het verkeersgedrag.
- laat zien dat diegene emoties in het verkeer in de hand kan houden en indien nodig tijdig kan bijsturen.

I.4 Operationeel x sociaal-affectieve vaardigheden:

Weten wat de gevolgen kunnen zijn voor andere weggebruikers als de technische beheersing onvoldoende is.

De rijbewijsbezitter:

- beseft wat de gevolgen zijn voor andere verkeersdeelnemers als diegene eigen rijvaardigheden overschat, nonchalant is in het verkeer of zich niet houdt aan de regels.
- neemt maatregelen, zodra het voertuig waarschuwingen afgeeft over vermoeidheid (rustpauze nemen, tussentijdse overnachtingsplek zoeken).

Eindnoten

- 1 Naast 'vaardigheden' wordt in de onderzoeksliteratuur ook vaak gebruik gemaakt van de termen 'competenties' en 'bekwaamheden'. Ze verschillen subtiel in betekenis, maar worden regelmatig door elkaar gebruikt. In het leerdoelen-document kiezen we consequent voor 'vaardigheden'.
- 2 Siegrist, S. (1999; Ed.). *Driver Training, Testing and Licensing. Towards theory-based management of young drivers' injury risk in road traffic. Results of the EU-project GADGET, Work Package 3*. Bern, B.
- 3 Met deze werkwijze sluiten we in hoofdlijnen aan bij het zogenaamde 'spinnenwebmodel' van de Stichting Leerplan Ontwikkeling (SLO). SLO is een landelijk kenniscentrum voor het onderwijs en houdt zich bezig met het opstellen van landelijke onderwijsdoelen voor basis en voortgezet onderwijs. Het spinnenwebmodel beschrijft 10 belangrijke activiteiten die nodig zijn bij het (plannen van) leren door leerlingen. Zie: <https://www.slo.nl/thema/meer/curriculumontwikkeling/instrumenten/spinnenweb/inleiding/>.

Colofon

Leerdoelen voor rijbewijsbezitters 25-60 jaar –
Permanente Verkeerseducatie 2.0

uitgave

CROW, Ede

tekst

Haskoning

eindredactie

CROW

foto omslag

Shutterstock

vormgeving

Inpladi bv, Cuijk

contact

CROW klantenservice: klantenservice@crow.nl of
(0318) 69 53 15

bestellen

Deze uitgave is gratis te downloaden via
<https://toolkitverkeerseducatie.nl/over-verkeerseducatie>

Deze uitgave is (mede) mogelijk gemaakt door een bijdrage uit het KpVV-programma. Dit programma ontwikkelt, verspreidt en borgt collectieve kennis op het gebied van mobiliteit en wordt gefinancierd door de vervoerregio's en de provincies.

provincie Drenthe

provinsje fryslân
provincie fryslân

provincie
Gelderland

provincie limburg

Provincie Noord-Brabant

NH Provincie
Noord-Holland

PROVINCIE UTRECHT

Provincie
Zeeland

